

Бекболатұлы Ж.

э.ғ.к., профессор м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
e-mail: zbekbolatuly@gmail.com

ӘЛМАҒАМБЕТ ОСПАҢҰЛЫ – «АЙҚАП» ЖУРНАЛЫ МЕН «ҚАЗАҚ» ГАЗЕТІНІҢ АВТОРЫ

Мақалада Алаш идеясына үн қосып, төңкерістен кейінгі жылдары халық ағарту ісіне белсене атсалысқан ақын, діни қайраткер Әлмағамбет Оспанұлының шығармашылығы зерттеледі. Аталған жұмыстың мақсаты 20 ғасыр басындағы жас қазақ интеллигенциясының халықтың көзін ашу жөніндегі жүзеге асырған қызметін көрсету болып табылады. Міндеттері: ақынның Алаш баспасөзінде жарияланған еңбектерін оқырмандарға таныстыру. Зерттеу нысаны – «Айқап» журналы мен «Қазақ» газетінің жарияланымдары.

Зерттеу негізін бостандық идеяларының халық арасына таралуын ой елегінен өткізу құрайды. Жиырмамыншы ғасырдың басында Ресей империясында орын алған реформалар қазақ халқының саяси санасының оянуына оң әсер еткені айтылады. Санкт-Петербург, Москва, Қазан және Уфа, Троицк қалаларында білім алған қазақ жастары халық ағарту ісіне, елдің мәдени деңгейін көтеруге белсене араласты. Сонымен қатар, олар алғашқы қазақ баспасөзінің негізін қалады. Қазақтың алғашқы журналы «Айқап» 1911-1915 жылдары Троицк қаласында басылды, редакторы ақын, ағартушы Мұхамеджан Сералин болды. Ал «Қазақ» газеті 1913-1918 жылдары Орынбор қаласында шықты, редакторы Ахмет Байтұрсынұв болды. Осы екі басылымның жұмысына торғайлық ақын-ағартушы, діни қайраткер Әлмағамбет Оспанұлы белсене қатысты.

Ақынның шығармашылығын зерттеуді ғалымдардың шағын тобы соңғы кездері ғана қолға алды, тақырып бойынша библиографияның аздығы осы арқылы түсіндіріледі.

Түйін сөздер: Ресей империясы, реформалар, халық ағарту, мәдениет, қазақ баспасөзі, журнал, газет.

Bekbolatuly Zh.

Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty, e-mail: zbekbolatuly@gmail.com

Almagambet Ospanuly – the author of the magazine «Aikap» and the newspaper «Kazakh»

The article examines the work of the poet, religious leader Almagambet Ospanuly, who supported the idea of Alash, and after the revolution actively participated in the work of public education. The purpose of this work: to show the work of the young Kazakh intelligentsia of the early 20th century on the awakening of the national identity of the nation. Tasks: familiarization of the poet's works published in the Alash press. The object of the research is the publication of the journal «Aikap» and the newspaper «Kazakh».

The basis of the study is the achievement of understanding the spread of the idea of Alash among the masses. It is said that the reforms of the early twentieth century in the Russian Empire had a positive effect on raising the political consciousness of the Kazakh people. Kazakh youth, educated in the cities of St. Petersburg, Moscow, Kazan and Ufa, Troitsk, took an active part in educating the people and raising the cultural level of the population. And also they laid the foundation of the first Kazakh press. The first Kazakh magazine «Aikap» was published in 1911-1915 in the city of Troitsk, its chief editor was the poet-educator Mukhamedzhan Seralin. A newspaper «Kazakh» was published in the years 1913-1918 in the city of Orenburg. Its editor was the founder of Kazakh linguistics Ahmet Baitursynov. The poet-educator, religious figure from Turgay Almagambet Ospanuly took an active part in the work of these two publications.

Creativity of the poet was studied only recently by a narrow circle of scientists, which explains the small number of bibliographies on this topic.

Key words: Russian Empire, reforms, public education, culture, Kazakh press, magazine, newspaper.

Бекболатұлы Ж.

и.о. профессора, Казахский национальный университет им. аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: zbekbolatuly@gmail.com

Алмагамбет Оспанұлы – автор изданий «Айкап» и «Казах»

В статье изучается творчество поэта, религиозного деятеля Алмагамбета Оспанұлы, который поддерживал идею Алаш, а после революции активно участвовал в деле народного просвещения. Цель данной работы: показать работу молодой казахской интеллигенции начала XX века по пробуждению национального самосознания нации. Задачи: ознакомление с трудами поэта, опубликованными в печати Алаш. Объект исследования – публикации журнала «Айкап» и газеты «Казах».

Основу исследования составляет попытка осмысления и распространения идеи Алаш среди народных масс посредством изучения журналистских материалов. Реформы начала двадцатого века в Российской империи положительно повлияли на повышение политического самосознания казахского народа. Казахская молодежь, получившая образование в городах Санкт-Петербурге, Москве, Казани и Уфе, Троицке, приняла активное участие в просвещении народа, повышении культурного уровня населения. Таким образом, они заложили основу казахской печати. Первый казахский журнал «Айкап» издавался в 1911-1915 годы в Троицке, его главным редактором был поэт-просветитель Мухамеджан Сералин. А газета «Казах» выходила в 1913-1918 годы в городе Оренбурге. Редактором ее был основоположник казахского языкознания Ахмет Байтурсынов. В работе этих двух изданий принял активное участие поэт-просветитель, религиозный деятель из Тургая Алмагамбет Оспанұлы.

Творчество поэта стало изучаться только в последнее время узким кругом ученых, что объясняет малое число библиографии по данной теме.

Ключевые слова: Российская империя, реформы, народное просвещение, культура, казахская печать, журнал, газета.

Кіріспе

Қаламгердің қалыптасу жолдары

Қазақ баспасөзі тарихының әлі күнге дейін ашылмаған беттері жетерлік.

Сол беттердің бірқауымының есімдері енді таныла бастаған жергілікті тілшілері шоғырына қатысты десек қателеспейміз.

Қазақтың тұңғыш жария баспасөзі – «Айкап» журналын шығаруға сол кездегі қазақ оқығандарынан, Уфа, Қазан, Омбы, Троицк қалаларындағы оқу орында білім алып жатқан шәкірттерден құралған қоғамдық тілшілер тобы белсене атсалысты. «Қараңғы қазақ көгіне // Өрмелеп шығып күн болуға» тырысқан сондай жастардың бірі, Троицкідегі Зейнолла ишан медресесінің шәкірті, торғайлық Әлмағамбет (азан шақырып қойған аты – Әлмұхаммед) Оспанұлы болатын. Ол өз елдестері, Уфадағы «Ғалия» медресесінің тәліптері Таласбай Жүзбайұлымен, Қайырбек Танкинмен тығыз қарым-қатынаста болып, оларды «Айкап» идеяларын насихаттауға, басылымдағы тілшілік жұмысқа тартты, өзі де тырнақалды туындыларын журнал беттерінде жариялады. Тілге тиек етіліп отырған Таласбай Жүзбайұлы қабырғалы қаламгер Төлен Әбдік шығармаларының негізгі кейіпкерлерінің бірі, жазушы кейбір шығармаларында Тобыл-Торғай өңіріне белгілі осынау руханият қайраткерін өз

ныспысымен Таласбай молда деп алады. Ал, Қайырбек Танкин болса қазақтың арқалы ақыны Ғафу Қайырбековтің әкесі, ұлттық журналистика ғылымының негізін қалаушылардың бірі, тарихшы қаламгер, профессор Марат Барманқұловтың немере ағасы.

Әлмағамбет Оспанұлының шығармашылығы «Қазақ әдебиеттану ғылымы тарихының» 2-томында (Алматы, 2009, 100-102 бб.) егжей-тегжейлі сөз болады. Қайраткер ақын туралы филология ғылымының докторы, профессор Айгүл Ісімақова, филология ғылымының кандидаттары Серікбай Оспанов, Нағашыбай Мұқатов, көрнекті жазушы Қоғабай Сәрсекеев, арқалықтық зиялы ақсақалдар Қалам Молдахметұлы мен Мұратқали Камалұлы қалам тербеді. Әлмағамбет Оспанұлының өмірбаяндық очеркін жазып, елді алғаш таныстырған белгілі қоғам және руханият қайраткері Ғазиз Әмірханұлы. Әлекеңнің өмірбаяндық мағлұматтары «Қостанай» энциклопедиясында берілген.

Бұларда келтірілетін деректер Ә. Оспанұлы өзі қолымен хатқа түсірген «Өмірбаянда» айтылады. Төменде сол «Өмірбаян» қаз-қалпында беріледі.

«Мен, Оспанов Әлмұханбет Торғай үйезі, Тосын болысының Бестау деп аталатын Сасықсор деген жерде 1886 жылы дүниеге келіппін. Сол жыл доңыз жылы деп аталыпты. 12 жасқа

дейін түркі оқуын оқып (ауылдық мектептен), хат танып, құран оқып, хат жазатын болдым. 13 жасымда Торғай қаласындағы 4 жылдық ремесленный училищенің ағаш шебері факультетін бітірдім. 17 жасымда Торғайда ашылған 6 жылдық орыс школының 4 класына кіріп, екі жыл оқығанымда, яғни 6 класта оқып жүргенімде, бітіруге жарты жыл қалғанда (1905 жылы), ауырғандықтан мұсылманша оқитын медіресіне келіп, оқи бастадым. 1911 жылы Тройскеге келіп, Зейнолла ишан салдырған медіресіне кіріп, шәкірт болдым. Жаз байлар мектебіне тұрып, бала оқытып, қыс оқу оқыдым. Сол медресіні бітіргеннен кейін Уфа шаһеріндегі мүрсе Ғалиға барып оқуға талап етіп жүргенімде 1916 жылғы июнь Жарлығы шығып, 31 жасымда приемға ілігіп, туған жерге қайтып келіп, арабша оқудан да тоқтап қалдым.

1917 жылы патша үкіметі құлағаннан кейін Үшқарасу деген жерден, қазіргі Шилі деп аталатын жерден ақсақалдардың ұйғарымы бойынша Бостандық мектебі салынып, жастары сол мектептен оқи бастады, қарттарға намаз оқу үшін мешіт салынды. Мектепке Бостандық мектебі деп Орынбордағы үкімет орнына бекіттіріп, оқытушылар тағайындаттым. Өзім сол мектепке мұғалім болдым. Төңкерістен кейін қазақ балалары үшін ашылған мектепті газет бетінде жариялады. Мешітте, мектепте той болды. 1920 жылы Орынбордан оқу бөлімінің адамы келіп (нұсқаушы), мұнан былай бастауыш мектеп қазақ тілінде сабақ жүргізеді деп, 3 айлық курс ашты. Курске аудандық ағарту бөлімінің түгел составы келіп, Шилі басындағы Бостандық мектебінде 75 мұғалім документ алып тарады. Сол мектепте қазақ тілінен лектор болдым, яғни сабақ бердім.

Күзге қарай ашылған мектептер сабақты қазақ тілінде жүргізді. 1923 жылы Ақтөбеде ашылған мұғалімдер курсінде болып, документ алып, өзіміздің Бостандық мектебінде басқарушы болдым. Ақтөбеде курста жүргенімде Крайкомсоюзге арыз беріп едім. Бір нұсқаушы келіп, Шилі басынан кооперация – сауда дүкенін ашты. Бір жыл өзім басқардым. Келесі жылы Елкей, 3 жылдай Байділде басқарды. 1922 жылы Торғай қаласында дін мекемесі ашылып, Нәуен молданы жами жиналыстың қаулысымен мұхтасиф етіп сайлады. 1925 жылы Нәуен өзінің жағдайын айтып, босанды. Көпшілік дауыспен мұхтасиф болып мен сайландым. 1926 жылы Уфадағы жиналысқа қатысып, тиісті инструктор алып, документ алдым. Торғайда 3 жыл мұхтасиф болып қызмет істедім. Қарауымда 54

мешіт болды. Бұлар гүбірналдық мекемеге тіркеліп, тиісті документін алған мешіттер еді.

1929-34 жылдардағы асыра сілтеу кезеңі. 1934 жылы елге келіп, колхозда істедім. 1935 жылы мектеп интернатқа берілді. 11-6-7 ауылдардың балалары оқитын мектеп үшін Шилі өзенінің бойынан салынған бөгетке көптеген топырақ үйілді. Бөгет салынды. Сол бөгетте десятник болып істедім. Еңбекақымды аудандық жер өңдеу-суландыру бөлімінен алатын болып, исполкомнен қағаз алдым. 1936 жылы Шилі колхозында есепші және сауатсыздарды оқытып тұрғанымда Торғайға райком шақыртып, Қазақстанның 15 жылдық тойына дейін аудан көлеміндегі сауатсыз, шала сауатты коммунистерді сауаттандыру үшін 3 айлық курс ашылып, соған сабақ бергізді және паспорт документ берді. 1937 жылы шала сауатты коммунистерге сабақ беріп жүргенімде ауырдым. Врач Нұғманов операция жасату керек дегесін тиісті документ алып, 1937 жылы Тройск қаласында операция жасатып, жазылып шықтым. 1938 жылы Тройск қаласындағы мяскомбинаттың комендантының орынбасар хатшысы болдым. Комбинат жабылғанда еңбек книжка алып шықтым. 1939 жылғы 17 январьда Қостанай облысының Қарабалық ауданының оқу бөлімінің бұйрығы бойынша Мағынай мектебінің интернатында завинтернат болып істедім. Сонан кейін сол ауданның «Бозкөл» мектебінде орыс балаларына қазақ тілінен сабақ бердім. Бұл еңбек книжжасында бар. 1941 жылы соғыс басталды. Сол уақытта асыра сілтеудің әсерінен 1944 жылдың март айына дейін мемлекет бақылауында болдым. 1945 жылы Семиозер ауданының Калинин колхозында складты 1948 жылға дейін күзеттім. 1948 жылы Торғайға келіп, патент төлеп, шалдарға намаз оқып беру үшін молда болдым.

1956 жылы Қазақстан қазіының бұйрығы бойынша Семиозердің орталығына көшіп барып, ақша бөліміне тіркеліп, молда болып тұрдым.

1961 жылы Семиозердағы қариялардың келісімі бойынша 75 жасымда туған жерім Шиліге көшіп келдім».

««Айқаптың» журналына көмек көрсет...

Жиырмасыншы ғасырдың қиын-қыстау кезеңдерін бастан кешірген Әлекең өлеңдерінен замана тынысы сезіледі. Қолжазба деректерге сәйкес ақын тырнақалды жырларын 15-16 жаста жаза бастаған, ал баспасөз бетін көріп, елге танымал болғаны 1911 жыл. Мәселен, ол осы жылы хатқа түсірген «Өзіме» деген өлеңінде ««Айқаптың» журналына көмек көрсет, //Қыстырып шашуға арнап шамалыңды»

– дейді. Бұл үзіндіден «Айқап» журналының Әлмағамбет Оспанұлының шығармашылығына ықпалын байқаймыз. Осында жарияланған «Қазағыма» деген өлеңі Абай, Шәкірім, Ахмет, Міржақып Сұлтанмахмұт жырларымен үндес. Төменде Әлмағамбет Оспанұлының журналда жарияланған екі өлеңін беріп отырмыз.

Қазағыма

Қарашы, мынау халқым, неткен заман,
Көндіріп өз дегенін еткен заман.
Көл жайлап, бие байлап, толықсыған,
Дәуірі көшпелінің біткен заман.
Қармалап қараңғыда қазақ жатыр,
Басқалар бар мақсатқа жеткен заман.
Ішіп-жеп, басып-жаншып, пайдаланып,
Теңдіксіз ұрып-соғып, кеткен заман.
Бір тиын пайдаға аспай бара жатыр,
Ұрлыққа, зорлықпенен бөккен заман.
Берілген басты адамдар партияға,
Көрмейсің еш біреуін серттен аман.
Құмары азаматтың ала қағаз.
Сауы жоқ және ішімдік дерттен аман.
Қараңғы надан елдің күні құрсын,
Бұралқы қадірі жоқ иттен жаман.
Қел, қазақ, надандықтан қоштасалық,
Қайырылмас қанша айтқанмен кеткен заман.
Қатардан қалыспасқа қам етелік,
Қалмасын кейінгі жас тіпті надан.
Жастарды жас өспірім, жаңа талап,
Сақталық бұл адасқан беттен аман.
Үйреніп өнер-білім өрге жүзіп,
Сау қалсын, саналы жас шеттен аман.

1911 жыл.

«Қазақ» газетінің тілшісі

Әлмағамбет Оспанұлы Торғайда ұлт ұстаздары Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов, Спандияр Көбеев, Бекет Өтетілеуовтердің ізгілікті ісін ілгері ұластырды. Ол өзі өмірге келген Шилі ауылында мешіт ашып, бала оқытты. Ал 1917 жылғы ақпан төңкерісінен кейін еуропалық үлгідегі мектеп ашуға қам жасады. Бұл жөнінде «Қазақ» газетінің 1917 жылғы 11 маусымдағы №233 санында «Бостандық» мектебі» деген мақала жариялады. Енді сол мақалаға кезек берелік.

«11-нші апрельде 1917-нші жылы Тосын болысы 1-нші ауылдың Бестау, Шилі, Суықбұлақ мәнзалдарындағы қыстаулардың ақсақалдары бастарын қосып, кеңесіп, мынадай қаулы жасаған:

Халықтың мал һәм басына бірдей ауырмалық түсірген 25-нші июнь жарлығының орнына тәңірім берген зор қуаныш-жақсылығының құрметіне дініміз үшін ғибадат қылуға, күніміз үшін орысша-мұсылманша заманына лайық жаңа тәртіппен жастарымызды оқытып, мойнымыздағы міндетті борышымызды өтеуге, ортамыздан Үшқарасу деген жерге бір мектеп, бір мешид саламыз;

Мұнымызды аяқсыз қалдырмай, іс қылып шығару үшін кідірмей іске кірісеміз;

Ол қаулымыз бойынша салынатын мектепке «Бостандық мектебі» деген есім береміз;

Мектеп һәм мешидтің салынуы және бұлы һәм һәртүрлі тәрбиесіне жұмсалған бұлы осы қаулының ішіндеміз деп, ынтымаққа қосылған ауылдардың міндетінде;

Мұнан кейін закят, ғұшыр, фатр, фадие секілді уәжіп садақаларымызды да мектеп һәм мешид файдасына һәр уақыт жиып беріп тұрамыз;

Осы айтылған садақаларды уақытында жиып, мектеп, мешид файдасына тапсырып, есебін алып, сыртынан қарап тұруға осы қаулының ішінде болған һәр елден бір ақсақал-уәкіл сайлаймыз;

Ақсақалдардың мектеп, мешид файдасына деп халықтан жиып тапсырған малын, ақшасын ұстап, тиісті орнына жұмсап, ие болып тұруға бір басқарушы қазынашы, оған жәрдемші бір секретарь (хатшы) сайлаймыз. Ол «Бостандық мектебінің» ақсақалдарының басын қосып, мектеп, мешидті ұстауға жұмсалған бұлдың есебін беріп, һәм мұқтажын көрсетіп тұрады;

Мектепте бала оқытып, мешидте имам болып, екеуіне иелік қылып, басқарып тұруға жарамды бір мұғалым-имам сайлап қояды;

Мектепте орысша һәм мұсылманша екі түрлі оқу болады. Оқыту тәртібі һәм программасы сайланған мұғалімнің өз еркінде болады. Әрине, балаларымыздың заманына үйлес жаңа тәртіп «Қазақ» имласымен оқытылмағын шын көңілімізден тілейміз;

Мектепте жазы-қысы бірдей оқу болады һәм тәулігінде бір рет мектеп балалары оқығандарын тыңдатады. Балалардың оқуын тыңдап, сынағанда ата-аналары болуға тиісті.

Осы айтылған «Бостандық мектебін» һәм мәсжидті салу кеңесінің ішінде болып, ынтымақ жасаған ақсақалдар, мырзалар, қара шаруалар апрель ішінде істеріне кірісіп, берген күш-көмегі 3229 сом. 5 тап ауылдан 5 ақсақал, бір қазынашы, бір хатшы мұғалім-имамдыққа Әл-мұхамед Оспанұлын сайлап шығарды.

Жоғарыда көрсетілген 40-50 үйдің күш-көмегімен «Үшқарасу» деген жерде «Бостандық

мектебі», мәжиді салынып жатыр. Сайланған мұғалім олардың балаларын жиып алып, мектеп салынып болғанша киіз үйде 1-нші майдан бастап оқытып жатыр». Мақала соңына «мұғалім Әлмұхамед Оспанұлы» деп қол қойылған.

Қазақ даласындағы оқу-ағарту, жаңа тұрпаттағы мектептер ашу мәселесі көтерілген мақаланың және мектептің 100 жылдық тойы 2017 жылы Астана қаласындағы Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде және Қостанай болысындағы Шилі елді мекенінде аталып өтті.

Қорытынды

Әлмағамбет Оспанұлы соңында мол мұра қалдырған. Олардың барлығын ақын өзі хатқа түсіріп, түптеп, мұқият сақтаған. Сондай-ақ көптеген өлеңдерін Торғай жұртшылығы бірден-бірге көшіріп сақтаған. Әлекеңнің туған іні-

сі Жармағамбет те те ақын болған, оның мысал өлеңдері Торғай жұртына жақсы таныс. Ағайынды ағартушы-ақындардың шығармалары «Өсиет» атты таңдамалы туындылар жинағына топтастырылып, 2013 жылы Қостанай қаласында баспа бетін көрді.

Арабша, татарша, орысша сауатты Әлмағамбет Оспанұлы Ахаң мен Жахаңды, Торғайдың ақындық мектебінің көрнекті өкілі Әбіқай Нұртазаұлын өзіне ұстаз санаған. Төкпе ақын Нұрхан Ахметбековтің ақылшысы, кеңесшісі болған, ал Қайнекей Жармағамбетовке әркез әкелік қамқорлық көрсеткен. Көрнекті қаламгер Қайнекей Жармағамбетовтің Әлекеңе хаты төменде беріліп отыр.

«Айқаптың» ұлттық идеясын ұзақ өміріне жалау етіп ұстап, өз ділі мен дінінен, тілінен айнымаған ағартушы-ақын Әлмағамбет Оспанұлының шығармашылығы өзінің зерделі зерттеушісін күтіп тұр.

Әдебиеттер

- Бекхожин Х. Қазақ баспасөзінің даму жолдары. – Алматы, 1964.
 Бекхожин Х. Қазақ баспасөзі тарихының очеркі. – Алматы, 1981.
 Сұбханбердина Ү. Қазақтың революциядан бұрынғы мерзімді баспасөзіндегі материалдар. – Алматы, 1963.
 Сұбханбердина Ү. «Айқап» бетіндегі мақалалар мен хат-хабарлар. – Алматы, 1961.
 Сұбханбердина Ү. Айқап. – Алматы, 1995.
 Сұбханбердина Ү. Қазақ. – Алматы, 1998.
 Зиманов С.З., Идрисов К.З. Общественно-политические взгляды Мухамеджана Сералина. – Алматы, 1989.
 Аллаберген Қ., Нұскабайұлы Ж., Оразай Ф. Қазақ журналистикасының тарихы.
 Аманжолова Д.А. Партия Алаш: история и историография. – М., 1994.
 Ахмедов Ғ. Алаш «Алаш» болғанда. – Алматы, 1996.
 Құдабаева Р. Газета «Казак» как исторический источник. – Алматы, 1993.
 Сімітқов Ж. Ұлттық басылымдар тарихи дерек ретінде. – Алматы, 1996.
 Кенжебаев Б. XX ғасыр басындағы әдебиет. – Алматы, 1999.
 Қожакеев Т. Көк сеңгірлер. – Алматы, 1992.
 Қожакеев Т. Сара сөздің сардарлары. – Алматы, 1995.
 Әмірханов Ғ. «Әлмағамбет – ақын, ұстаз, азамат» // Қостанай облысы, Жанкелдин аудандық «Жаңа өмір» газеті. 12.09. 1989 ж.
 Әлмағамбет Оспанұлы. Аманат. Өлеңдер. Толғаулар. Дастандар. Арқалық – 1993.
 «Қостанайская область». Энциклопедия. «Оспанов Алмухаммед». – Алматы, 2003.
 Камалұлы М. «Мұхтасиб Әлмұхаммед Оспанұлы кім болған?» // «Ислам және өркениет» газеті, 1-15.09. 2007.
 «Қазақ әдебиеттану ғылымы тарихы», 2-том. – Алматы, 2009, 100-102 бб.
 Оспанұлы Әлмағамбет. Өсиет. Шығармалар жинағы. – Қостанай, 2013.
 «Торғай» энциклопедиясы. – Алматы, 2018, – 99 б.

References

- Bekhojin H. Qazaq baspasozinin damu joldary [Ways of development of the Kazakh press]. – A., 1964
 Bekhojin H. Qazaq baspasozini tarihnyn ocherki. [Essays on the history of the Kazakh press]–A., 1981
 Subhanberdina U. Qazaqtyn revoliutsiadan buryngy merzimdi baspasozindegi materialdar. [Materials from the Kazakh pre-revolutionary periodicals] A., 1963
 Subhanberdina U. «Aıqap» betindegi maqalalar men hat-habarlar. [Articles and letters from the magazine «Aıqap»] A., 1961
 Subhanberdina U. Aıqap. [«Aıqap»]A., 1995
 Subhanberdina U. Qazaq. [«Kazakh»]A., 1998
 Zimanov S.Z., Idrisov K.Z. Obestvenno-politicheskie vzgldy Muhamedjana Seralina. [Socio-political views of Mohamedzhan Seralin] – A., 1989

- Abdiqasymov B. Algashqy qazaq gazetterinin tili. [The language of the first Kazakh newspapers] –A., 1971
- Amanjолоva D.A. Partııa Alash: istorııa ı istorıografııa. [Party Alash: history and historiography] –M., 1994
- Ahmedov g. Alash «Alash» bolganda. [The formation of the party Alash]–A., 1996
- Kudabaeva R. Gazeta «Kazakh» kak istoricheskıı istochnik. [«Kazakh» as a historical source] –A., 1993
- Simtikov J. Ulıtyq basylymdar tarıhı derek retinde. [National publications as a historical source] –A., 1996
- Kenjebaev B. XX gasyr basyndagy adebiet. [Literature at the beginning of the XX century] –A., 1993
- Qojakeev T. Kok sengirler. [Vertices] –A., 1992
- Qojakeev T. Sara sozdın sardarlary. [Pen workers] –A., 1995
- G.Amirhanov. «Almagambet – aqyn, ustaz, azamat». [«Almagambet –poet, teacher, citizen»] Qostanai oblysy, Jankeldın auidandyq «Jana omir» gazetı. 12.09. 1989 j.
- Almagambaet Ospanuly. Amanat. olender. Tolgaular. Dastandar. [Amanat. Poems, Ballads] Arqalyq – 1993
- «Kostanaiskaiıa oblast». Entsiklopedııa. «Ospanov Almuhammed» [«Kostanay region». Encyclopedia. «Ospanov Almuhammed»]. A., 2003
- Kamaluly M. «Muhatsıb Almuhammed Ospanuly kim bolgan?». [«Who was the religious scholar Almuhammed Ospanuly»] «Islam jane orkeniet» gazetı, 1– 15.09. 2007
- «Qazaq adebiettanu gylımy tarıhy», [History of Kazakh literary science] vol.2, Almaty-2009, p.100-102
- Almagambet Ospanuly. Osiet. Shygarmalar jııagy. [Will. Collected Works] Qostanai-2013
- «Torgay». Encyclopedia. Almaty-2018. p.99